Waldemar KUŁAGOWSKI

UBEZPIECZENIE OD ODPOWIEDZIALNOŚCI CYWILNEJ ZAWODOWEJ

Wstęp

Październik 1998 roku – Wielka Brytania

A) Sąd w Manchesterze zasądza rekordowe odszkodowanie w wysokości 5,5 mln USD na rzecz 11-letniego chłopca. Cierpi on na porażenie mózgowe, będące następstwem wielu błędów popełnionych przez lekarzy w trakcie porodu. Zbyt późno podjęta decyzja o cesarskim cięciu spowodowała poważne uszkodzenie mózgu.

B) Październik 1998 roku – Polska

Sąd Wojewódzki w Koszalinie zasądza 50 tys. zł odszkodowania na rzecz rodziny kobiety, która zmarła w 1989 roku w wyniku poporodowego zakażenia organizmu. Jak stwierdza uzasadnienie wyroku, dwaj lekarze położnicy zaniedbali swoich obowiązków lekarskich, a jeden z nich sfałszował kartę porodu.

Jest tylko kwestią czasu, kiedy i polskie sądy zaczną przyznawać odszkodowania z tytułu odpowiedzialności cywilnej, w związku z popełnionymi błędami medycznymi, w wysokościach bardziej zbliżonych do kilku milionów dolarów niż do kilkudziesięciu tysięcy złotych. Pierwsze spektakularnie wygrane procesy, tak jak ten w Koszalinie, nagłośnione w mediach, szybko spowodują przebudzenie świadomości społeczeństwa w tym zakresie. Zawody medyczne będą wtedy nie tylko zawodami najwyższego zaufania, ale też najwyższego ryzyka.

Podobnej sytuacji należy spodziewać się, jeżeli chodzi o kilkanaście innych profesji, takich jak doradcy podatkowi, brokerzy, rzeczoznawcy, biegli rewidenci czy adwokaci. Upowszechnienie znajomości zasad odpowiedzialności odszkodowawczej będzie oznaczało dla nich wszystkich, że ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej stanie się niezbędnym narzędziem, umożliwiającym wykonywanie danego zawodu. Co więcej, będzie to narzędzie równie niezbędne, co drogie. Jednak w tym przypadku zasada, iż ubezpieczenie kosztuje mniej niż brak ubezpieczenia, będzie sprawdzała się przy każdej okazji.

Biorąc pod uwagę powyższe, przedmiotem niniejszego opracowania są wyłącznie ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej zawodowej. Celem pracy jest natomiast określone wskazanie i omówienie elementów kształtujących zakres świadczonej ochrony ubezpieczeniowej z tytułu umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej zawodowej. W związku z faktem, iż na zakres świadczonej ochrony mają wpływ również odpowiednie postanowienia dotyczące zasad określania wysokości szkody i odszkodowania, kwestie te znajdą się również w obrębie zainteresowań autora.

1. Ubezpieczane zawody

Ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej zawodowej (zwane dalej w skrócie ubezpieczeniami OC zawodowej) stanowią bardzo charakterystyczną grupę ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej. Jej wyróżnienie następuje przede wszystkim na podstawie kryterium przedmiotowego, gdyż przedmiotem ubezpieczenia jest tu odpowiedzialność cywilna z tytułu szkód wyrządzonych w związku z wykonywaniem określonego zawodu. Z tym kryterium wiąże się również kryterium podmiotowe – wyróżnienie – ze względu na ściśle określoną grupę osób zainteresowanych takimi ubezpieczeniami, która stanowi jednocześnie ubezpieczających i ubezpieczonych. Ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej zawodowej zarówno w Polsce, jak i w krajach rozwiniętych, gdzie ubezpieczenia te nazywane są *Proffesional Indemnity Insurances*, są oferowane stosunkowo nielicznym zawodom. Ubezpieczani są zwykle: pracownicy służby zdrowia, prawnicy, doradcy podatkowi, notariusze, biegli rewidenci, farmaceuci, architekci, nauczyciele, geodeci, rzeczoznawcy majątkowi, brokerzy ubezpieczeniowi i nieliczni inni.

Wyróżnienie elementów wspólnych dla tych zawodów, którym zakłady ubezpieczeń oferują możliwość zawarcia takiej umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej, nie nastręcza kłopotu.

W największym stopniu wyróżniająca jest tu konieczność posiadania uprawnień, nadawanych zwykle przez odpowiednie organy władzy. Dzieje się tak między innymi w przypadku notariuszy, brokerów, doradców podatkowych, rzeczoznawców majątkowych. Związany z tym jest zwykle obowiązek zdania określonych egzaminów w celu nabycia uprawnień do wykonywania tych zawodów, może być też wymagane doświadczenie w danej dziedzinie, nie mówiąc o wykształceniu i umiejętnościach. Zawody te charakteryzuje duży stopień regulacji prawnej. Istnieją całe zbiory przepisów prawnych dotyczących obowiązków zawodowych, określających zakres czynności zawodowych, oraz zawierających generalne zasady etyczne.

Zawody te odznaczają się swoistym znaczeniem społecznym. Wynika ono głównie z pełnionej przez nie roli we współczesnym świecie oraz zaufania i szacunku, jakimi są obdarzane. Wskazać też można na wielkość potencjalnych szkód oraz ich oddziaływanie na społeczeństwo.

Poniższy przykład dotyczy biegłego rewidenta i doradcy podatkowego w polskim systemie prawnym:

Zawód / Cecha	Biegły rewident	Doradca podatkowy
Uprawnienia	dyplom biegłego rewidenta + wpis do rejestru + ślubowanie	wpis na listę doradców podatkowych*** + ślubowanie
Wykształcenie	wyższe	wyższe
Doświadczenie	dwa lata praktyki zawodowej + dwa lata aplikacji	dwa lata praktyki zawodowej
Egzaminy	egzamin na biegłego rewidenta	egzamin na doradcę podatkowego
Regulacje prawne	ustawa z 13 października 1994 r. o biegłych rewidentach i ich samorządzie*	ustawa z 5 lipca 1996 r. o doradztwie podatkowym****
Kodeks etyki	brak, jednakże ocenia się przed wpisem do rejestru czy dana osoba jest nieskazitelnego charakteru i daje rękojmię prawidłowego wykonywania zawodu	brak, jednakże ocenia się przed wpisem do rejestru czy dana osoba jest nieskazitelnego charakteru i daje rękojmię prawidłowego wykonywania zawodu
Ubezpieczenie	obowiązek**	obowiązek*****
Szkody/roszczenia/znaczenie społeczne	duże	duże

* Dz.U. z 1994 r., nr 121, poz. 592.

** Należy jednak zaznaczyć, iż obowiązek ten istnieje w dwu przypadkach:
a) w przypadku wykonywania czynności doradcy podatkowego;
b) dla podmiotów uprawnionych do badania sprawozdań finansowych. Zgodnie z art. 10 ust. 1 i 2 ustawy o biegłych rewidentach i ich samorządzie podmiotami tymi są:
– biegli rewidenci prowadzący działalność gospodarczą na własny rachunek i we własnym imieniu;
– spółki cywilne, jawne i komandytowe z wyłącznym udziałem biegłych rewidentów;
– osoby prawne zatrudniające biegłych rewidentów oraz posiadające większość biegłych rewidentów w swych zarządach i organach nadzorczych;
– spółdzielcze związki rewizyjne (uprawnione tylko do badania sprawozdań finansowych spółdzielni).

*** Należy zaznaczyć, że uprawnienia do wykonywania czynności doradztwa podatkowego posiadają również adwokaci, radcowie prawni oraz biegli rewidenci – bez konieczności wpisu na listę doradców podatkowych.

**** Dz.U. z 1996 r., nr 102, poz. 475.

***** Na podstawie art. 44 ustawy o doradztwie podatkowym.

Należy również zwrócić uwagę na istnienie w wielu przypadkach obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej z tytułu wykonywania określonego zawodu. W Polsce takim obowiązkiem objęto między innymi doradców podatkowych, brokerów ubezpieczeniowych oraz biegłych rewidentów. W krajach wysoko rozwiniętych liczba zawodów objętych takim obowiązkiem jest znacznie liczniejsza. Dla przykładu we Francji obowiązkiem ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej objęto:

a) adwokatów,
b) architektów,
c) biegłych księgowych,
d) brokerów ubezpieczeniowych,
e) lekarzy i farmaceutów,
f) notariuszy[1].

Dodatkowo, mimo że ubezpieczenia OC oferowane poszczególnym profesjom można zaliczyć do jednej grupy czy podgrupy ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej, to jednak bliższa analiza ukazuje wiele elementów różnicujących, decydujących o konieczności indywidualnego podejścia do poszczególnych zawodów. Wynika to ze skrajnie różnych, w większości przypadków, zakresów czynności wykonywanych przez przedstawicieli ubezpieczanych zawodów (np.: lekarz a architekt, rzeczoznawca majątkowy a doradca podatkowy), a co za tym idzie, przede wszystkim innych wyłączeń i ograniczeń odpowiedzialności.

2. Odpowiedzialność cywilna

Wyczerpujące omówienie kodeksowych zasad odpowiedzialności cywilnej znacznie wykraczałoby poza ramy niniejszego opracowania. Jednakże właściwe wydaje się zawarcie w tym opracowaniu pewnych syntetycznych uwag na ten temat. Niewątpliwie pozwoli to na lepsze zrozumienie dalszych wywodów.

Kodeks cywilny przewiduje dwie podstawy prawne odpowiedzialności cywilnej za wyrządzoną szkodę:

1) odpowiedzialność cywilną deliktową – z tytułu czynów niedozwolonych, powstającą poza łączącym strony stosunkiem obligacyjnym,

2) odpowiedzialność cywilną kontraktową – odpowiedzialność za szkody wynikające z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania.

---

[1] **W. Mogilski**, Ubezpieczenia obowiązkowe w polskim systemie prawnym, Prawo Asekuracyjne 1997, nr 1.

2.1. Odpowiedzialność deliktowa

Wyrządzenie szkody, poza łączącym strony stosunkiem umownym, jest samoistnym źródłem stosunku zobowiązaniowego. Jego treścią jest z jednej strony uprawnienie poszkodowanego do uzyskania odszkodowania, a z drugiej strony obowiązek naprawienia szkody[2]. Fakt wyrządzenia szkody, uzasadniający tę odpowiedzialność, nosi nazwę czynu niedozwolonego lub deliktu[3].

Kodeks cywilny zawiera przepisy dotyczące określonych stanów faktycznych, z którymi został związany obowiązek naprawienia szkody[4]. Mając na uwadze specyfikę ubezpieczenia OC zawodowej niniejsze rozważania zostaną ograniczone jedynie od odpowiedzialności za własne czyny i odpowiedzialności za czyny cudze.

Podstawę odpowiedzialności za własne czyny stanowi art. 415 k.c., który głosi: „Kto z winy swej wyrządził drugiemu szkodę, obowiązany jest do jej naprawienia". Wskazuje on na podstawową zasadę odpowiedzialności, a mianowicie na winę sprawcy szkody. Za szkodę będzie zatem odpowiadała osoba, której zawinione działanie będzie źródłem powstania szkody. Za zdarzenie sprawcze – czyn własny – uznane będzie zarówno działanie, czyli zachowanie się aktywne, jak i zaniechanie – zachowanie się bierne. Jednakże ten drugi przypadek znajdzie swe zastosowanie jedynie w sytuacji, gdy na sprawcy będzie

---

[2] Por. **W. Czachórski**, Zobowiązania, zarys wykładu, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994, s. 144.

[3] **J. Wiszniewski**, Zarys prawa cywilnego, PWN, Warszawa 1969, s. 292. O pewnych wątpliwościach dotyczących pojęć „czyn niedozwolony" i „delikt" zob. **Z. Banaszczyk**, Tytuł VI, Czyny niedozwolone, w: Kodeks cywilny, Komentarz, t. I, pod red. **J. Pietrzykowskiego**, **C. H. Beck**, Warszawa 1998, s. 755.

[4] Są to kolejno:

- odpowiedzialność za własne czyny (art. 415-416 i 422-426 k.c.);
- odpowiedzialność Skarbu Państwa i państwowych osób prawnych, a także jednostek samorządu terytorialnego za szkody wyrządzone przez ich funkcjonariuszy (art. 417-421);
- odpowiedzialność za czyny cudze (art. 429-430);
- odpowiedzialność za zwierzęta i rzeczy (art. 431-434);
- odpowiedzialność za szkody związane z użyciem elementarnych sił przyrody (art. 435-437);
- odpowiedzialność w związku z ochroną praw lub interesów własnych bądź cudzych, a w tym odpowiedzialność związaną z poniesieniem szkody w cudzym lub wspólnym interesie lub przy odwróceniu wspólnego niebezpieczeństwa (art. 438) albo związaną z obowiązkiem zapobieżenia szkodzie (art. 439).

Zob. **Z. Banaszczyk**, Tytuł VI, op. cit., s. 756, 757.

ciążył obowiązek czynnego działania, który nie zostanie wykonany. Oczywiście zgodnie z art. 416 k.c. działanie lub zaniechanie może dotyczyć zarówno osoby fizycznej, jak i prawnej. Co do tej ostatniej za jej czyn własny uważa się czyn organu osoby prawnej.

Jeżeli chodzi z kolei o winę, to mimo braku kodeksowej definicji powszechnie uznaje się, iż pojęcie winy mieści w sobie dwa elementy[5]:

1) element subiektywny (winę subiektywną) – czyli zły zamiar sprawcy lub jego niedbalstwo (czyli najogólniej rzecz biorąc, niedołożenie należytej staranności);

2) element obiektywny (winę obiektywną) – czyli postępowanie sprzeczne z normami prawa oraz postępowanie, aczkolwiek zgodne z przepisami prawa, ale godzące w zasady współżycia społecznego.

Innymi słowy, czyn sprawcy musi wykazywać określone znamiona:

a) wadliwość zachowania się sprawcy (określony stosunek sprawcy do własnego zachowania), patrząc od strony podmiotowej,

b) bezprawność, patrząc od strony przedmiotowej[6].

Szczególne przypadki czynów, które nie pociągają za sobą obowiązku naprawienia wyrządzonej szkody, a to ze względu na brak jednej z wyżej wymienionych cech zostały wskazane w kodeksie cywilnym.

Ze względu na brak cechy bezprawności możemy wymienić:

– działanie w obronie koniecznej (art. 423);

– działanie w stanie wyższej konieczności (art. 424);

– stosowanie samopomocy (art. 432 i art. 343 § 2)[7].

Z kolei zgodnie z art. 425 § 1 osoba, która z jakichkolwiek powodów znajduje się w stanie wyłączającym świadome i swobodne powzięcie decyzji lub wyrażanie woli, nie jest odpowiedzialna za szkodę w stanie tym wyrządzoną – mamy tu więc do czynienia z brakiem wadliwości postępowania sprawcy.

Odpowiedzialność za cudze czyny przewidziana w kodeksie cywilnym obejmuje typowe przypadki odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez inne osoby[8].

Chodzi tu w szczególności o osoby niepoczytalne, o osoby którym powierzono wykonanie jakiejś czynności oraz o podwładnych. Brak ograniczenia rozważań jedynie do dwóch ostatnich sytuacji wydaje się w pełni uzasadniony, ze względu na możliwość objęcia ochroną ubezpieczeniową również osób zajmujących się zawodowo właśnie opieką nad osobami niepoczytalnymi.

---

[5] Zob. **J. Wiszniewski**, op. cit., s. 297.

[6] Ibidem, s. 295, oraz **W. Czachórski**, op. cit., s. 181.

[7] Zob. **W. Czachórski**, op. cit., s. 154.

[8] Ibidem, s. 162.

Rozpatrując szczegółowo poszczególne przypadki:

a) Odpowiedzialność za niepoczytalnych

Ponieważ winę można przypisać jedynie osobie poczytalnej, niepoczytalni nie ponoszą odpowiedzialności za własne czyny. Dotyczy to w szczególności nieletnich, osób niedorozwiniętych, chorych psychicznie, osób wymagających opieki ze względu na podeszły wiek lub chorobę. Osoby te pozostają z reguły pod nadzorem wynikającym z przepisów prawa lub umowy, a sprawowanym przez nauczycieli, wychowawców, pielęgniarzy, lekarzy czy członków organizacji społecznych, a także często przez członków rodziny, osoby bliskie, sąsiadów[9]. W takich sytuacjach odpowiedzialnością za szkodę, zgodnie z art. 427 k.c., zostaje obciążony sprawujący nadzór[10].

b) Odpowiedzialność za czyny osób, którymi się posłużono

Reguła ogólna wyrażona w art. 429 k.c. wskazuje, iż jeżeli zostanie wyrządzona szkoda przy wykonywaniu powierzonej czynności, to ponosić za nią będzie odpowiedzialność osoba czynność powierzająca. Odpowiedzialność taka powstanie, jeżeli nastąpi uchybienie w wyborze właściwej osoby[11], a szkoda nastąpi przy wykonywaniu danej, powierzonej czynności[12].

c) odpowiedzialność za podwładnego[13]

Artykuł 430 określa, iż ten, kto na własny rachunek powierza wykonanie czynności podwładnemu, jest odpowiedzialny za szkodę wyrządzoną z winy podwładnego przy wykonywaniu przez niego powierzonej mu czynności. Odpowiedzialnością zostaje tu obarczony powierzający czynność niezależnie od

---

[9] Należy tu wskazać, iż jeżeli nadzór faktyczny jest wykonywany w sposób stały, to jest on traktowany na równi z ustawowym lub umownym. Zob. **W. Czachórski**, op. cit., s. 163.

[10] Może on się uwolnić od odpowiedzialności, wykazując, że nadzór był wykonywany należycie lub też wykazując, że szkoda nastąpiłaby również przy starannym wykonywaniu pieczy nad niepoczytalnym – art. 427 k.c.

[11] Powierzający wykonanie czynności może uwolnić się od odpowiedzialności za szkodę, wykazując, iż nie ponosi winy w wyborze lub iż powierzył wykonanie czynności osobie, przedsiębiorstwie lub zakładowi, które w zakresie swej działalności zawodowej trudni się wykonywaniem takich czynności (art. 429 k.c.).

[12] Istotne jest tu rozróżnienie między wyrządzeniem szkody przy wykonywaniu powierzonej czynności, a wyrządzeniem szkody przy sposobności wykonywania powierzonej czynności. Przykładowo powierzający będzie odpowiadał, jeżeli wykonujący czynność – zakładanie instalacji wodno-kanalizacyjnej zaleje sąsiednie mieszkanie, natomiast brak będzie odpowiedzialności, jeśli wykonujący czynność pobije właściciela sąsiedniego mieszkania.

[13] Odpowiedzialność z tytułu art. 430 zostaje z reguły wyłączona w przypadku szkód wyrządzonych przez pracownika przy wykonywaniu przez niego obowiązków pracowniczych. Zgodnie z art. 120 k.p. odpowiedzialność za szkodę obciąża wówczas zakład pracy. Zob. **W. Czachórski**, op. cit., s. 167 oraz s. 201-206.

swojej winy w wyborze. Oznacza to, iż nie może on zwolnić się od tej odpowiedzialności, wykazując, iż nie ponosi winy w wyborze osoby mającej daną czynność wykonać (czyli znaczne obostrzenie odpowiedzialności w stosunku do powyżej rozpatrywanej odpowiedzialności za czyny osób, którymi się posłużono). Tak ściśle określona odpowiedzialność nosi nazwę odpowiedzialności na zasadzie ryzyka, inaczej, odpowiedzialności za skutek. Przesłankami zaistnienia odpowiedzialności na zasadzie ryzyka w tej sytuacji jest istnienie stosunku zwierzchnictwa oraz winy podwładnego[14].

W dwóch pierwszych sytuacjach wskazanych powyżej mamy do czynienia z odpowiedzialnością opierającą się na winie. Zarówno czyn nadzorującego, jak i powierzającego czynność do wykonania muszą mieć znamiona winy. W przypadku nadzorującego będzie to oznaczać winę w nadzorze (najczęściej zaniechanie), a w przypadku powierzającego, winę w wyborze (najczęściej brak należytej staranności – niedbalstwo). W ostatnim przypadku zostaje ustanowiona odpowiedzialność na zasadzie ryzyka. Powierzający wykonanie czynności będzie obowiązany do naprawienia szkody nawet wtedy, gdy nie można mu będzie przypisać winy, jednakże czyn podwładnego będzie już musiał być zawiniony.

Należy zwrócić uwagę na przesłanki odpowiedzialności deliktowej. Bez ich istnienia odpowiedzialność nie powstanie. Innymi słowy, będą one warunkować powstanie obowiązku naprawienia szkody w ramach reżimu odpowiedzialności *ex delicto* [15]. Są nimi mianowicie:

– powstanie szkody,
– zdarzenie, fakt, z którym ustawa łączy obowiązek odszkodowawczy określonego podmiotu – właśnie czyn niedozwolony,
– związek przyczynowy miedzy zdarzeniem a szkodą.

Oczywiście gdy brak jest szkody, wtedy nie może istnieć odpowiedzialność deliktowa, która ma się wyrażać właśnie w obowiązku naprawienia szkody. Z kolei, jeżeli określone przepisy nie będą łączyły z danym zdarzeniem obowiązku odszkodowawczego, to ciężar danej szkody będzie musiał samodzielnie ponieść poszkodowany. W niektórych przypadkach dla powstania odpowiedzialności odszkodowawczej konieczne będzie, by podmiot powodujący fakt szkodę wyrządzający ponosił winę jej nastąpienia, natomiast w nielicznych innych, wina nie będzie elementem niezbędnym do powstania odpowiedzialności. Wreszcie przerwanie związku przyczynowego między szkodą a faktem będzie wyłączać odpowiedzialność. Jak z tego wynika, konieczne jest, dla zaistnienia odpowiedzialności, spełnienie wszystkich wskazanych powyżej przesłanek.

---

[14] Również w tym przypadku chodzi jedynie o szkody wyrządzone przy wykonywaniu powierzonej czynności, a nie przy sposobności wykonywania powierzonej czynności.

[15] Por. **G. Bieniek, H. Ciepła, S. Dmowski**, Komentarz do kodeksu cywilnego, Księga trzecia, Zobowiązania – tom I, Wydawnictwa Prawnicze, Warszawa 1996, s. 145.

2.2. Odpowiedzialność kontraktowa

Przedmiotem zobowiązania jest określone zachowanie się dłużnika – świadczenie, którego może domagać się wierzyciel. Spełnienie świadczenia – czyli zaspokojenie określonego w treści zobowiązania interesu wierzyciela – oznacza wykonanie zobowiązania i jego wygaśnięcie. Brak spełnienia świadczenia oznacza niewykonanie zobowiązania. Jeżeli natomiast świadczenie zostanie spełnione, jednak będzie ono odbiegać w mniejszym lub większym stopniu od świadczenia wymaganego – będziemy mieli do czynienia z nienależytym wykonaniem zobowiązania.

W razie niewykonania zobowiązania wierzycielowi przysługuje prawo do skorzystania z drogi sądowej oraz niezbędnych środków egzekucyjnych do uzyskania świadczenia. Jeżeli jednak nie będzie to możliwe, to roszczenie wierzyciela przekształci się zgodnie z art. 471 k.c. w roszczenie odszkodowawcze – w roszczenie o naprawienie szkody wynikłej właśnie z niewykonania zobowiązania przez dłużnika. Powstające zobowiązanie odszkodowawcze będzie miało charakter zastępczy[16]. Z kolei, w przypadkach nienależytego wykonania zobowiązań, roszczenie odszkodowawcze uzupełni roszczenie o spełnienie świadczenia, przyjmując charakter uzupełniający (wierzyciel wciąż będzie dochodził wykonania świadczenia i nadto naprawienia szkody wynikłej z dotychczasowego nienależytego wykonania świadczenia). Stosunek prawny między stronami będzie więc istniał nadal, ale zmieni się zasadniczo, a różnica będzie wynikać z charakteru świadczenia[17].

Również w przypadku odpowiedzialności kontraktowej dla jej zaistnienia konieczne jest spełnienie trzech przesłanek:

- wierzyciel musi przede wszystkim ponieść szkodę w znaczeniu uszczerbku majątkowego[18]; kontraktowa odpowiedzialność obejmuje tylko szkody majątkowe, przy czym będą to zarówno straty równe wartości utraconego świadczenia, wydatki poniesione na zrekompensowanie szkody (np. wartość przedmiotów zastępczych), jak też utracone korzyści (np. utracony zysk)[19];
- szkoda musi zostać spowodowana przez niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania przez dłużnika;
- wreszcie między szkodą a niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem zobowiązania musi istnieć związek przyczynowy.

---

[16] Ibidem, s. 424.

[17] Zob. W. Czachórski, op.cit., s. 228.

[18] Ibidem, s. 230.

[19] Zob. **S. Kucharski**, Ubezpieczenia odpowiedzialności kontraktowej, Wiadomości Ubezpieczeniowe 1997, nr 3-4, s. 17.

Do powyższych przesłanek należy jednak dodać jeszcze jeden element wynikający wprost z art. 471 k.c. Niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania musi bowiem być następstwem okoliczności, za które dłużnik odpowiada.

Tradycyjnie wymienia się następujące okoliczności, za które dłużnik ponosi odpowiedzialność:

1) Zachowania dłużnika noszące znamiona winy – zasadniczo (patrz szczególnie art. 474) odpowiedzialność umowna dłużnika jest oparta na zasadzie winy. Jeżeli bowiem zakres odpowiedzialności nie zostaje zmodyfikowany czynnością prawną lub szczególnymi przepisami ustawy, to dłużnik odpowiada za niezachowanie należytej staranności, a więc odpowiada (zgodnie z powyższymi uwagami na temat winy) **za winę** w postaci niedbalstwa. Oznacza to, że jeżeli nie można dłużnikowi zarzucić niezachowania należytej staranności, to brak będzie winy oraz odpowiedzialności za szkodę – a za przyczynę niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania uznany zostanie przypadek lub siła wyższa.

2) Zachowania osób trzecich, za pomocą których dłużnik wykonuje zobowiązanie lub którym wykonanie zobowiązania powierza.

3) Zachowania przedstawiciela ustawowego dłużnika.

W niektórych sytuacjach dłużnik będzie odpowiadał wobec wierzyciela, mimo iż jemu samemu winy nie będzie można przypisać, odpowiedzialność zatem będzie ukształtowana na zasadzie ryzyka, brak będzie możliwości powołania się przez dłużnika na brak własnej winy w wyborze, nadzorze czy też dawaniu poleceń, wskazówek, pouczeń itd. Odnosi się to do trzech grup podmiotów – do pomocników, wykonawców oraz przedstawicieli ustawowych. W przypadku dwóch pierwszych grup istotne jest, by działały one z woli dłużnika, natomiast w przypadku ostatniej grupy osób uprawnienie do wykonywania zobowiązań obciążających dłużnika musi wypływać z ustawy albo z opartego na niej orzeczenia[20]. Należy jeszcze wskazać, iż zakres odpowiedzialności dłużnika za cudze czyny jest wyznaczany przez odpowiedzialność samego dłużnika, zależy od zakresu odpowiedzialności dłużnika za własne postępowanie, gdyż dłużnik odpowiada za działania osób trzecich jak za własne działania. Z braku innych wskazań dłużnik będzie odpowiadać za winę wyżej wskazanych osób[21]; jeżeli jednak dłużnik będzie wobec wierzyciela na mocy umowy lub ustawy odpowiadał na zasadzie ryzyka, to i za osoby trzecie będzie ponosił odpowiedzialność niezależnie od ich winy.

[20] Zob. **G. Bieniek, H. Ciepła, S. Dmowski**, op. cit., s. 431.
[21] Zob. **W. Czachórski**, op. cit., s. 231.

4) Zdarzenia wykraczające poza wskazany wyżej zakres lub których zakres został ustalony węziej, stosownie do postanowień ustawy lub czynności prawnej.

Zakres zdarzeń, za które dłużnik będzie odpowiadał, może zostać w ustawie lub poprzez czynność prawną szerzej lub węziej zakreślony. Ta generalna zasada wyraźnie wypowiedziana w art. 473 § 1 k.c. doznaje tylko jednego ograniczenia, a mianowicie nie będzie ważne zastrzeżenie, iż dłużnik będzie również odpowiedzialny za szkody wyrządzone wierzycielowi umyślnie. Poza tym istnieje pełna możliwość kształtowania zakresu odpowiedzialności (w granicach zakreślonych ramami swobody umów – art. 353^1 k.c.), za które dłużnik odpowiada (lub też nie odpowiada), m.in. aż do przyjęcia odpowiedzialności bezwzględnej typu gwarancyjnego[22] – czyli przyjęcia całkowicie odmiennego uregulowania odpowiedzialności, niż to wynika z art. 474 k.c. (zasada winy).

3. Zakres ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej zawodowej

Analizując dowolnie wybrane ubezpieczenie pod względem zakresu odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń standardowo zwraca się uwagę na to, co jest lub może być przedmiotem ubezpieczenia, jakie ryzyko zostaje objęte ochroną ubezpieczeniową, jakie są wyłączenia ochrony ubezpieczeniowej, w jakich sytuacjach zakład ubezpieczeń może odmówić wypłacenia odszkodowania, wreszcie kiedy powstaje, a kiedy wygasa odpowiedzialność ubezpieczyciela. Wnikliwa osoba zwróci jeszcze uwagę na istnienie lub brak dodatkowych świadczeń zakładu ubezpieczeń, do jakich ten zobowiązuje się w przypadku zrealizowania się objętego ochroną ryzyka, a także uważnie przeanalizuje zasady określania wysokości szkody i odszkodowania. Dopiero analiza tych wszystkich elementów da pełen obraz odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń.

Przy ubezpieczeniach odpowiedzialności cywilnej zawodowej wskazanie, iż zakład ubezpieczeń obejmuje ochroną ubezpieczeniową odpowiedzialność cywilną ubezpieczającego jest niewystarczające, a nawet może wprowadzać częściowo w błąd. Natura tych ubezpieczeń jest bowiem dużo bardziej skomplikowana, a określenie zakresu odpowiedzialności nastręcza wielu trudności. Dlatego też poniższa analiza, mająca na celu wykreślenie granic odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń z tytułu ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej zawodowej zostanie poprowadzona w dużej mierze właśnie według „schematu" wskazanego powyżej. Elementami, które zostaną wzięte pod uwagę, są

[22] Ibidem, s. 231.

1) przedmiot ubezpieczenia;
   oraz związane z nim:
   a) pojęcie czynności zawodowej,
   b) pojęcie szkody,
   c) określenie reżimu odpowiedzialności cywilnej;
2) zakres podmiotowy;
3) wyłączenia odpowiedzialności;
4) okres ochrony ubezpieczeniowej;
5) suma gwarancyjna i techniczno-ubezpieczeniowe ograniczenia odpowiedzialności;
6) dodatkowe świadczenia zakładu ubezpieczeń;
7) określanie wysokości szkody i odszkodowania.

Należy jednak pamiętać, iż w nielicznych szczególnych przypadkach podane poniżej wnioski natury ogólnej, głęboko zasadzone w polskich realiach, mogą nie znajdować zastosowania wobec konkretnych produktów ubezpieczeniowych oferowanych przez polskie zakłady ubezpieczeń.

4. Przedmiot ubezpieczenia OC

Biorąc pod uwagę kategorie ekonomiczne, przedmiotem ubezpieczenia może być każda wartość majątkowa. Innymi słowy, każda wartość majątkowa może zostać objęta ochroną ubezpieczeniową. Może to być wartość już istniejąca, w chwili zawierania umowy ubezpieczenia, lub może to być wartość przyszła (np. w przypadku ubezpieczenia *business interuption* – zysk). Do wymienionych powyżej konieczne jest dodanie jeszcze jednej kategorii, a mianowicie wartości „ujemnych", czyli pasywów[23]. Przy wartościach istniejących oraz przyszłych mamy do czynienia z ubezpieczeniem od ich zmniejszenia się, w przypadku wartości „ujemnych" natomiast, z ubezpieczeniem przed ich powstaniem lub powiększeniem się. Tym ekonomicznym kategoriom przypisuje się pojęcia prawne wyróżnione w kodeksie cywilnym. Wyodrębnia on bowiem w ramach ubezpieczeń majątkowych ubezpieczenie mienia oraz ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej (art. 821 k.c.). Ubezpieczenie mienia jest niczym innym jak ubezpieczeniem aktywów – własności i praw majątkowych (art. 44 k.c.). Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej można określić jako ubezpieczenie pasywów, które mogą powstać lub zwiększyć się, w ten sposób obciążając majątek

[23] Por. **W. Warkałło**, Prawo ubezpieczeniowe – Zarys wykładu i materiały normatywne, PWN, Warszawa 1974, s. 34.

ubezpieczonego[24]. Co jednak istotne, ubezpieczenie to dotyczy powstania lub zwiększenia się pasywów, tylko i wyłącznie, w wyniku ponoszenia przez ubezpieczonego odpowiedzialności cywilnej, za wyrządzone szkody. Ponoszenie odpowiedzialności cywilnej wyraża się bowiem w obowiązku naprawienia szkody, a więc w istnieniu specyficznego zobowiązania – składnika pasywów.

Ostatecznie więc otrzymamy własność i inne prawa majątkowe jako przedmiot ubezpieczeń mienia oraz zobowiązanie do naprawienia szkody – odpowiedzialność cywilną jako przedmiot ubezpieczenia przy ubezpieczeniu odpowiedzialności cywilnej.

Należy jednak pamiętać, iż zarówno przy ubezpieczeniu mienia, jak i przy ubezpieczeniu odpowiedzialności cywilnej zawsze chodzić będzie o ochronę całości, integralności stanu majątkowego osoby, na rzecz której zawarto dane ubezpieczenie.

Powyższe generalne uwagi znajdują również zastosowanie, jeżeli chodzi o ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej zawodowej. W ubezpieczeniach tych przedmiotem ubezpieczenia także jest odpowiedzialność cywilna – zobowiązania wobec osób trzecich, z tytułu wyrządzonych szkód. Jednakże zakres tej odpowiedzialności zostaje zawężony zapisami umów ubezpieczenia. Ochrona ubezpieczeniowa dotyczy tu tylko specyficznego rodzaju zobowiązań ubezpieczonego – wynikających ze szkód, jakie ten wyrządza w związku z wykonywaniem swego zawodu. Jakiekolwiek inne zobowiązania ubezpieczonego, wynikające z wyrządzenia innych szkód, nie będą już stanowiły przedmiotu tego ubezpieczenia, nie będzie ich dotyczyła udzielana ochrona ubezpieczeniowa. Można więc powiedzieć, że zakład ubezpieczeń przejmuje na siebie „ryzyko odpowiedzialności", jednakże odpowiedzialności tylko za szkody związane z wykonywaniem określonego zawodu przez ubezpieczonego.

Podsumowując – za przedmiot ubezpieczenia w przypadku ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej zawodowej należy uznać odpowiedzialność cywilną z tytułu szkód wyrządzonych w związku z wykonywaniem zawodu.

Innym zagadnieniem integralnie związanym z przedmiotowym zakresem ubezpieczenia OC zawodowej jest określenie wypadku ubezpieczeniowego. Generalnie rzecz biorąc, za wypadek ubezpieczeniowy przyjęło się uważać zdarzenie, z nastąpieniem którego powstaje obowiązek zakładu ubezpieczeń do spełnienia określonego w umowie świadczenia. Jednakże dla sprecyzowania pojęcia wypadku ubezpieczeniowego przy ubezpieczeniach odpowiedzialności cywilnej kluczowy jest art. 822 k.c. Określa on obowiązek zakładu ubezpieczeń z tytułu umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej, którym jest zapłacenie określonego w umowie odszkodowania za szkody wyrządzone osobom trzecim, względem których odpowiedzialność za szkodę ponosi ubezpieczający

[24] Ibidem, s. 66.

lub osoba, na której rzecz została zawarta umowa ubezpieczenia. A zatem wypadkiem ubezpieczeniowym, czyli właśnie zdarzeniem, z którego nastąpieniem rodzi się obowiązek spełnienia świadczenia ubezpieczeniowego, będzie tu wyrządzenie szkody osobie trzeciej (takie rozumienie wypadku ubezpieczeniowego jest właściwe nie tylko dla ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej zawodowej, a dla wszystkich ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej)[25].

Z co najmniej dwu powodów nasuwa się tu konieczność dookreślenia wypadku ubezpieczeniowego przy ubezpieczeniu odpowiedzialności cywilnej zawodowej.

1) Samo tylko wyrządzenie szkody (jak to zostało wskazane przy okazji rozważań dotyczących odpowiedzialności cywilnej w polskim prawie cywilnym, a wniosek ten nasuwa się również na podstawie art. 822 k.c.) nie spowoduje automatycznie odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń i nałożenia nań obowiązku odszkodowawczego. Nastąpi to dopiero wtedy, gdy osoba ubezpieczona będzie odpowiedzialna za daną szkodę, czyli będą tu musiały być spełnione przesłanki odpowiedzialności cywilnej za szkodę. Jeśli więc odpowiedzialnością za szkodę zostanie obarczony ubezpieczony, to wtedy dopiero powstanie podmiotowe prawo do roszczenia od ubezpieczyciela odszkodowania – jego odpowiedzialność.

Dla porządku należy dodać, iż ubezpieczony nie musi być „fizycznym" sprawcą szkody, wystarczy tu jego odpowiedzialność za jej wyrządzenie – patrz wyżej – odpowiedzialność za czyny cudze.

2) Wreszcie, umowa ubezpieczenia wskazuje na określony rodzaj szkód. Mają one wynikać, być związane z dokonywaniem czynności zawodowych przez ubezpieczonego, z wykonywaniem przez niego zawodu. Wszelkie szkody, niedające się zakwalifikować do tej właśnie kategorii zostają wyłączone. Przykładowo więc, biorąc pod uwagę ubezpieczenie biegłego rewidenta, nie będziemy mieli do czynienia z odpowiedzialnością zakładu ubezpieczeń, jeżeli chodzi o szkody komunikacyjne, szkody w życiu prywatnym, a być może nawet związane z popełnieniem czynu niedozwolonego (jeśli nie inaczej stanowi umowa).

Generalnie więc można stwierdzić, iż ponoszenie odpowiedzialności cywilnej przez osobę wskazaną w polisie jako osobę ubezpieczoną, za szkodę wyrządzoną osobie trzeciej, spowoduje powstanie odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń, oczywiście jeśli dana szkoda znajdzie się w „katalogu szkód" wskazanych w umowie ubezpieczenia, objętych na jej podstawie odpowiedzialnością ubezpieczyciela.

Kwalifikacja wyrządzenia szkody, której sprawcą jest ubezpieczony, jako zdarzenia losowego objętego ubezpieczeniem, czyli po prostu jako wypadku ubezpieczeniowego jedynie ze względu na rodzaj szkody nie powinna więc na-

[25] Ibidem, s. 47.

stręczać trudności. Wstępnie można zasygnalizować, iż pewne wątpliwości mogą nasunąć się jednak przy rozpatrywaniu określenia wypadku ubezpieczeniowego z punktu widzenia zakresu czasowego ochrony ubezpieczeniowej – więcej na ten temat w punkcie 7.

4.1. Czynność zawodowa

Często spotykanym pojęciem wykorzystywanym przy określaniu zakresu odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń, a także definiowaniu przedmiotu ubezpieczenia jest termin „czynność zawodowa". Najczęściej rozumie się przez nią działanie lub zaniechanie osoby ubezpieczonej, związane z wykonywaniem danego zawodu – na przykład doradcy podatkowego. Możliwe też jest wyspecyfikowanie wszystkich czynności podejmowanych przez ubezpieczonego, które będą stanowiły czynności zawodowe[26], lub odesłanie do przepisów prawnych dokładnie określających zakres czynności osoby wykonującej dany zawód[27].

4.2. Szkoda w ubezpieczeniu OC

Szkoda, za którą zakład ubezpieczeń, zgodnie z art. 822 k.c., wypłaci odszkodowanie, jest kolejnym kluczowym pojęciem w ubezpieczeniach odpowiedzialności cywilnej. Jeżeli chodzi o prawo cywilne, to nie znajdziemy tam dokładnej ustawowej definicji[28], jednakże mówiąc o szkodzie, na ogół rozumie się przez nią wszelkiego rodzaju uszczerbek, jakiego doznaje poszkodowany we wszel-

[26] Na przykład przez czynności zawodowe farmaceuty rozumie się:
- zaopatrywanie ludności w środki farmaceutyczne i materiały medyczne,
- sporządzanie leków recepturowych i wytwarzanie leków gotowych,
- sprawdzanie jakości i tożsamości leków gotowych i recepturowych,
- prowadzenie działalności w zakresie informacji o lekach na potrzeby pracowników medycznych i dla ludności.

[27] Na przykład przez czynność zawodową notariusza można rozumieć – działanie lub zaniechanie związane z wykonywaniem czynności notarialnych określonych w Prawie o notariacie; przez zaniechanie rozumie się również nieuzasadnioną odmowę podjęcia czynności notarialnej.

[28] Zob. **Z. Banaszczyk**, Tytuł I, Przepisy ogólne, w: Kodeks cywilny. Komentarz, pod red. J. Pietrzykowskiego, C. H. Beck, Warszawa 1998, t. I, s. 632.

kiego rodzaju dobrach prawnie chronionych (życie, wolność, zdrowie, cześć, majątek itd.)[29].

Równie istotne jest rozróżnienie – szkody na mieniu i szkody na osobie. Szkoda na mieniu obejmuje wszystkie uszczerbki w majątku osoby poszkodowanej, natomiast szkoda na osobie dotyczy naruszenia naszego zdrowia, życia, zdolności do pracy. Dodatkowo zgodnie z treścią art. 361 § 2 k.c. uszczerbek dotykający poszkodowanego może wystąpić w dwóch postaciach:

1) straty, którą poniósł w wyniku zdarzenia szkodzącego,

2) nieuzyskanych przez niego korzyściach[30].

Strata jest bezpośrednio związana ze zmniejszeniem się aktywów poszkodowanego lub ze zwiększeniem się pasywów, natomiast utrata korzyści polega na niepowiększeniu się aktywów poszkodowanego, które to powiększenie pojawiłoby się, gdyby nie zdarzenie wyrządzające szkodę.

Uwagi powyższe są o tyle istotne, iż zakład ubezpieczeń nie musi brać na siebie odpowiedzialności za wszystkie rodzaje szkód, powstałych w związku z wykonywaniem czynności zawodowych, za które odpowiedzialność odszkodowawczą ponosi osoba ubezpieczona. Postanowienia umowy mogą określić odpowiedzialność tylko za szkody na mieniu, na przyklad w przypadku działalności biegłego rewidenta takie ograniczenie będzie uzasadnione, lub też zarówno za szkody na mieniu i osobie przy ubezpieczeniu osoby wykonującej zawód medyczny. Ograniczenie ochrony, w tym ostatnim przypadku, jedynie do szkód na mieniu powodowałoby, że ochrona byłaby co najmniej iluzoryczna, a ubezpieczenie nie spełniałoby, dla takiej osoby, swojej podstawowej funkcji. Podobnie nic nie stoi na przeszkodzie, aby spod ochrony zostały wyłączone szkody w postaci utraconych korzyści. Jednakże również taki zapis należy uznać za niekorzystny z punktu widzenia ubezpieczającego i negatywnie wpływający na ocenę takiego ubezpieczenia.

Z pojęciem szkody związany jest integralnie termin charakterystyczny dla ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej, a mianowicie „szkody powstałe w wyniku jednego zdarzenia". Przez szkody powstałe w wyniku jednego zdarzenia rozumie się zazwyczaj:

1) wszelkie roszczenia wynikające z jednego uchybienia, nawet jeżeli jest wynikiem wielokrotności działania lub zaniechania,

2) przypadki, kiedy jedno roszczenie wynika z kilku uchybień,

3) wystąpienie przez poszkodowanego z roszczeniami wobec kilku osób objętych ochroną ubezpieczeniową.

Dokładne rozumienie tego terminu jest ważne w związku z określeniem w umowie ubezpieczenia limitu odpowiedzialności (sumy gwarancyjnej) za

[29] Por. **W. Czachórski**, op. cit., s. 72.

[30] Zob. **Z. Banaszczyk**, Tytuł I, op. cit., s. 634.

szkody powstałe w wyniku jednego zdarzenia, innymi słowy – limitu na jedno zdarzenie.

4.3. Reżim odpowiedzialności objęty ubezpieczeniem

Zgodnie z wcześniejszymi uwagami, odpowiedzialność odszkodowawcza ubezpieczonego może wynikać z popełnienia czynu niedozwolonego – odpowiedzialność deliktowa lub z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania – odpowiedzialność kontraktowa. W pierwszym przypadku brak stosunku umownego łączącego poszkodowanego ze sprawcą szkody, który jest zobowiązany do jej naprawienia. Jeżeli natomiast stosunek ten istnieje, jest on podstawą odpowiedzialności *ex contractu*. W przypadku większości zawodów, których ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej jest przedmiotem niniejszego opracowania, podstawowym rodzajem stosunku łączącego ubezpieczonego z poszkodowanym będzie umowa zlecenia, umowa o świadczenie określonych usług lub umowa o dzieło. Stąd też ubezpieczeni swoje czynności zawodowe będą wykonywać „na zlecenie" – w związku z istniejącym stosunkiem umownym. Objęcie ochroną właśnie odpowiedzialności kontraktowej wydaje się też w pełni uzasadnione. Włączenie w zakres odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń również odpowiedzialności deliktowej (pamiętajmy jednak, że dotyczącej tylko szkód związanych z wykonywaniem zawodu) nie jest koniecznym dodatkiem i może dotyczyć jedynie zupełnie „niestandardowych" szkód (np. geodeta wykonując pomiary, uderza wykorzystywaną tyczką przechodnia).

Zupełnie inaczej wygląda jednak odpowiedzialność osoby wykonującej czynności zawodowe na podstawie łączącej go z pracodawcą umowy o pracę. W tym przypadku poszkodowanego będzie łączyć stosunek umowny jedynie z pracodawcą, a odpowiedzialność sprawcy – pracownika zostanie ograniczona jedynie do odpowiedzialności pracowniczej regresowej (art. 120 § 2 k.p.)[31]. Bezpośrednie roszczenie poszkodowany wysunie względem pracodawcy, ten natomiast będzie mógł pociągnąć do odpowiedzialności swego pracownika – bezpośredniego sprawcę szkody (to w wyniku jego uchybień powstała szkoda) – ale tylko do wysokości jego trzymiesięcznego wynagrodzenia[32]. Dlatego też oferowanie ochrony dla osób, które na przykład mają własną praktykę oraz są zatrudnione na umowę o pracę w innym podmiocie, jedynie w stosunku do rosz-

[31] Por. **M. Nesterowicz**, Prawo Medyczne, TNOiK „Dom Organizatora", Toruń 1994, s. 10.

[32] W przypadku gdy pracownik przy wykonywaniu swoich obowiązków pracowniczych nieumyślnym działaniem wyrządził szkodę pracodawcy i osobom trzecim, łączna suma odszkodowania należnego pracodawcy nie może przewyższać trzymiesięcznego wynagrodzenia pracownika (uchwała SN z dnia 8 października 1975 r., IV PZP 8.75, GP 1976, nr 2, s. 7). Zob. **A. Stefaniak**, Nowy kodeks pracy, Wydawnictwo „Transit", Warszawa 1997, s. 173.

czeń z tytułu odpowiedzialność kontraktowej może okazać się pewnym ograniczeniem[33].

Dla porządku należy dodać, że w przypadku niektórych szkód możemy mieć do czynienia ze zbiegiem odpowiedzialności deliktowej z kontraktową[34]. Istnienie lub brak odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń będzie wtedy wynikało z dwóch elementów:

a) czy umowa ubezpieczenia obejmowała oba reżimy odpowiedzialności czy tylko jeden z nich,

b) wyboru przez sąd podstawy zasądzenia roszczenia – wyboru właśnie odpowiedzialności deliktowej lub kontraktowej[35].

5. Zakres podmiotowy ubezpieczenia OC

Zwrócenie uwagi na zakres podmiotowy ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej zawodowej jest istotne z co najmniej dwu względów:

1) artykuł 822 k.c. wyraźnie daje legitymację do objęcia ochroną ubezpieczeniową nie tylko ubezpieczającego, ale także osoby trzeciej, na rzecz której może być zawarte ubezpieczenie; będziemy mieli tu do czynienia z konstrukcją umowy ubezpieczenia na rzecz osoby trzeciej;

2) zapisy umowy ubezpieczenia mogą rozszerzyć ochronę ubezpieczeniową na dodatkowe kategorie osób:

a) osoby zastępujące ubezpieczonego podczas jego przejściowej niedyspozycji lub nieobecności;

b) osoby zatrudnione u ubezpieczonego;

c) osoby odbywające u ubezpieczonego praktyki, aplikacje itp.

---

[33] Szczególnie dla osób wykonujących zawód medyczny taka sytuacja byłaby niekorzystna. Zakład ubezpieczeń nie odpowiadałby za szkody spowodowane przez lekarza, a wynikłe z czynności wykonanych przez niego:

– w zakładzie opieki zdrowotnej (stosunek pracy);

– w spółdzielni (lekarz jest jej członkiem);

– spowodowane czynami niedozwolonymi przy prowadzeniu prywatnej praktyki lekarskiej.

Zob. **M. Nestorowicz**, op. cit., s. 11 i n.

[34] Ciekawym przypadkiem możliwości powstania odpowiedzialności kontraktowej, przy zbiegu z deliktową jest działanie lekarza jako prowadzącego cudze sprawy bez zlecenia (np. gdy dobrowolnie udziela pomocy osobie nieprzytomnej, rannej w wypadku, działając poza swoim obowiązkiem prawnym – tzn. gdy istnieje możliwość niezwłocznego udzielenia pomocy przez pogotowie ratunkowe). Powinien on wtedy dołożyć należytą staranność, tak jakby została zawarta umowa. Zob. **M. Nestorowicz**, op. cit., s. 12.

[35] Zob. W. **Czachórski**, op. cit., s. 200.

Wyróżnienie dwu ostatnich kategorii może wydawać się wielce problematyczne. Dzieje się tak ze względu na ogólne zasady odpowiedzialności cywilnej, które przewidują odpowiedzialność za czyny osób, którymi się posłużono oraz odpowiedzialność za czyny podwładnych. Jeżeli ochroną ubezpieczeniową zostanie objęta odpowiedzialność cywilna ubezpieczonego za szkody wyrządzone w związku z wykonywaniem zawodu, to taki zapis, nie wspominając o wykonawcy tych czynności, automatycznie obejmie również te szkody, których sprawcami będą osoby związane z ubezpieczonym, a za których działania ubezpieczony będzie ponosić odpowiedzialność. Natomiast w przypadku objęcia ochroną ubezpieczeniową szkód wyrządzonych tylko przez ubezpieczonego, w związku z wykonywaniem przez niego samego czynności zawodowych, wyróżnienie takich dwu kategorii będzie uzasadnione.

6. Wyłączenia w umowach ubezpieczania OC zawodowej

Każde ogólne warunki ubezpieczenia zawierają rozdział, w którym zostają określone szkody, za które zakład ubezpieczeń nie będzie ponosił odpowiedzialności. Tym samym nie są one objęte świadczoną ochroną ubezpieczeniową. Szczegółowa analiza stosowanych wyłączeń prowadzi do wyróżnienia kilku ich grup, ze względu na różne cechy wyłączanych z ochrony szkód, są to:

a) Wyłączenia podmiotowe, za pomocą których nie zostają objęte ochroną szkody wyrządzone pewnym kategoriom osób.

Najczęściej zakład ubezpieczeń nie odpowiada za szkody wyrządzone:

- osobom bliskim w stosunku do ubezpieczającego,
- osobom zatrudnionym przez ubezpieczającego bez względu na podstawę zatrudnienia lub osobom będącym wspólnikami w prowadzonej przez niego działalności,
- zakładowi pracy lub osobom sprawującym funkcje kierownicze w zakładzie pracy, z którym ubezpieczający pozostaje w stosunku zatrudnienia,
- wyrządzone spółkom prawa handlowego, w których ubezpieczający lub bliskie mu osoby mają udziały w określonej wysokości (np. 20% – lub brak jest takiego wartościowego określenia).

b) Wyłączenia przedmiotowe, dotyczące uszczerbków w określonych kategoriach przedmiotów.

Zakład ubezpieczeń przykładowo nie odpowiada za szkody wyrządzone:

- w sprzęcie, urządzeniach i pojazdach samochodowych, będących w posiadaniu ubezpieczającego podczas wykonywania czynności zawodowych,

– w mieniu ruchomym, z którego ubezpieczający korzystał na podstawie umowy najmu, dzierżawy, leasingu lub innego pokrewnego stosunku prawnego,
– za szkody ekologiczne (sprecyzowane np. w ten sposób – „przez naruszenie zasad ochrony środowiska"),
– za szkody i straty powstałe wskutek zaginięcia lub kradzieży gotówki, biżuterii, papierów wartościowych, wszelkiego rodzaju dokumentów zdeponowanych u lub przez ubezpieczającego,
– wynikające z utraty, zniszczenia lub zagubienia dokumentów i akt.

c) Wyłączenia związane z tzw. okolicznościami szkody, odnoszące się do specyficznych warunków, w jakich szkoda nastąpiła.

W tych przypadkach zakład ubezpieczeń najczęściej nie odpowiada za szkody wyrządzone:
– przez ubezpieczającego pozbawionego prawa wykonywania zawodu lub czynności zawodowych albo zawieszonego w prawie wykonywania zawodu,
– wskutek umyślnego działania lub zaniechania ubezpieczonego,
– przez ubezpieczającego znajdującego się w stanie po spożyciu alkoholu, narkotyków lub podobnie działających środków,
– w czasie trwania wojny, klęski żywiołowej, zamieszek, strajku, stanu wyjątkowego, niepokojów społecznych, aktów terroryzmu,
– w związku z wykonywaniem czynności o charakterze administracyjnym.

Wskazane powyżej grupy wyłączeń nie wyczerpują całej listy standardowo stosowanych w umowach ubezpieczenia OC zawodowej. Dlatego też dla pełnego obrazu należy dodać jeszcze wyłączenia ściśle związane z zakresem świadczonej ochrony. Można tu wskazać przykładowo następujące wyłączenia za szkody wyrządzone:
– poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej,
– przez osoby, za które ubezpieczający/ubezpieczony ponosi odpowiedzialność,
– przez osoby zastępujące ubezpieczonego podczas jego przejściowej niedyspozycji lub nieobecności, chyba że zastępujący mają własne ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej,
– osobom trzecim z tytułu czynu niedozwolonego (odpowiedzialność deliktowa);
– w związku z wykorzystywaniem urządzeń rentgenowskich, laserowych lub materiałów izotopowych lub radioaktywnych albo przyspieszaczy liniowych,
– szkody na osobie lub szkody polegające na nieuzyskaniu korzyści.

Dodatkowo wśród tych wyłączeń znajdą się inne, w sposób bezpośredni wynikające i związane ze specyfiką wykonywanego zawodu. Dla przykładu można tu wskazać ograniczenie odpowiedzialności w stosunku do szkód:

- będących następstwem rażącego niedbalstwa w sprawowaniu nadzoru autorsko-inwestycyjnego;
- powstałych na obszarach szczególnie zagrożonych przez wcześniejszą lub obecną eksplozję zasobów naturalnych oraz na terenach uprzednio użytkowanych jako składowiska odpadów, śmieci itp.,
- wynikających z niezabezpieczenia lub niewłaściwego zabezpieczenia substancji chemicznych, biologicznych lub radioaktywnych,
- wynikających z przeniesienia choroby zakaźnej, o której lekarz wiedział lub o której powinien wiedzieć,
- powstałych w wyniku eksperymentu medycznego lub zmiany genetycznej;
- będących następstwem zastosowania eksperymentalnych metod leczenia lub rehabilitacji,
- wynikłych z przeniesienia wirusa HIV,
- wynikłych z niedotrzymania terminów świadczeń medycznych,
- wynikłych z nieosiągnięcia określonego rezultatu zabiegu lub leczenia, chyba że wynika to z charakteru czynności zawodowych wykonywanych przez ubezpieczonego,
- wyrządzonych wskutek wprowadzenia do obrotu środka farmaceutycznego lub materiału medycznego niefigurującego w rejestrze,
- wynikłych z wad towarów zakupionych u producentów leków gotowych lub półproduktów,
- powstałych w wyniku naruszenia praw autorskich.

8. Początek i koniec odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń

Zgodnie z art. 814 § 1 k.c. strony umowy ubezpieczenia mogą dowolnie określić początek odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń. Odpowiedzialnością tą może nawet zostać objęty okres poprzedzający zawarcie umowy ubezpieczenia. W takim jednak przypadku strony nie mogą wiedzieć lub przy dołożeniu należytej staranności nie mogły się dowiedzieć, iż wypadek ubezpieczeniowy już zaszedł lub iż odpadła możliwość jego zajścia (art. 823 k.c.). Jak z tego wynika, dowolność w tym względzie jest znaczna.

W przypadku braku, w umowie ubezpieczenia, dokładnego określenia początku odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń, odpowiedzialność ta zacznie się dnia następnego po zawarciu umowy ubezpieczenia, nie wcześniej jednak niż następnego dnia po zapłaceniu składki. Z jednym jednak wyjątkiem, mianowicie w przypadku, gdy umowę ubezpieczenia uważa się za zawartą jeszcze przed doręczeniem dokumentu ubezpieczenia, wtedy odpowiedzialność zakładu ubez-

pieczeń zaczyna się od dnia, w którym umowę uważa się za zawartą (następuje to z 15 dniem od doręczenia zakładowi ubezpieczeń pisemnej oferty zawarcia umowy ubezpieczenia)[36]. Płatność składki musi w takim razie nastąpić w ciągu 14 dni od doręczenia dokumentu ubezpieczenia.

Jeżeli chodzi o koniec odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń, to należy przyjąć, iż w przypadku braku innych zapisów w umowie, kończy się ona wraz z wygaśnięciem stosunku prawnego ubezpieczenia, co najczęściej następuje z końcem okresu ubezpieczenia. Odróżnienie okresu ubezpieczenia jako przedziału czasowego, na jaki zostaje zawarta umowa ubezpieczenia, od okresu odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń jako przedziału czasowego, w czasie trwania którego musi zajść wypadek ubezpieczeniowy, aby zakład ubezpieczeń wypłacił świadczenie, jest bardzo istotne. W związku z zakresem czasowym ochrony ubezpieczeniowej należy wskazać na szczególną specyfikę szkód z ubezpieczeń OC, która może, szczególnie przy likwidacji szkód, przysporzyć wielu problemów. Chodzi tu mianowicie o możliwą różnicę czasową między czynem szkodę wyrządzającym a zajściem szkody.

Przykład

Projektant budynków przemysłowych zawiera umowę ubezpieczenia z okresem ubezpieczenia od 28 października 1998 r. do 27 października 1999 r., brak szczegółowych zapisów co do początku odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń.

Mamy do czynienia z ubezpieczeniem odpowiedzialności cywilnej projektanta.

A. sporządzenie błędnego projektu – 1994
B. wybudowanie budynku – 1995
C. załamanie się konstrukcji – 22.07.1999
lub
A. sporządzenie błędnego projektu – 1994
B. wybudowanie budynku – 1998
C. załamanie się konstrukcji – 22.07.1999

Jak z tego wynika, między czynem szkodę wyrządzającym – sporządzenie błędnego projektu, a szkodą – załamanie się konstrukcji, upływa pięć lat[37]. Jeżeli dla powstania odpowiedzialności odszkodowawczej ubezpieczyciela wypadek ubezpieczeniowy musi zajść w okresie ubezpieczenia oraz jeżeli przez wypadek ubezpieczeniowy będziemy rozumieli wyrządzenie szkody[38], to szkody

[36] Dotyczy to jedynie ubezpieczeń majątkowych, na podstawie art. 810 k.c.

[37] Szkoda taka jest w cywilistyce nazywana szkodą przyszłą, zob. np. **G. Bieniek, H. Ciepła, S. Dmowski**, op. cit., s. 346.

[38] Więcej na ten temat w punkcie 5.

przedstawione powyżej takiej odpowiedzialności nie wywołają. Zdarzenie powodujące szkodę nie zaistniało w okresie odpowiedzialności, brak więc przesłanki do uznania tego zdarzenia za wypadek ubezpieczeniowy. U podstaw takiego rozumowania musi oczywiście leżeć jedność dwóch sformułowań – wyrządzenie szkody a dokonanie czynności szkodę wyrządzającej. Ponadto konieczne jest zwrócenie uwagi na przepis art. 806 § 1 k.c. Zgodnie z jego treścią umowa ubezpieczenia jest nieważna, jeżeli w chwili jej zawarcia przewidziany w niej wypadek już zaszedł lub jeżeli odpadła już możliwość jego zajścia. Właśnie z taką sytuacją w podanym przykładzie mamy do czynienia. Dodatkowo zakłady ubezpieczeń w umowach ubezpieczenia wyraźnie wskazują, iż zdarzenie objęte ubezpieczeniem (działanie lub zaniechanie, związane z wykonywaniem czynności zawodowych, skutkiem którego jest szkoda) musi zajść w określonym w umowie okresie odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń. Ostatecznie więc wskazane zapisy kodeksowe i umowne automatycznie wyłączają objęcie ochroną wskazanych powyżej przypadków szkód.

Inną równie ważną kwestią jest określenie, czy zakład ubezpieczeń ponosi odpowiedzialność za szkody, które będą wynikały z zaniedbań popełnionych przez ubezpieczonego w okresie ubezpieczenia, ale które ujawnią się już po jego końcu. Kwestia ta jest o tyle istotna, iż zwykle zakłady ubezpieczeń działu II oferują rozszerzenie ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej zawodowej o odpowiedzialność z tytułu popełnienia czynu niedozwolonego, a kodeksowy termin przedawnienia roszczeń wynosi tu 10 lat (zarówno roszczeń poszkodowanego do sprawcy, jak i sprawcy objętego ochroną ubezpieczeniową do zakładu ubezpieczeń[39]). Zupełnie hipotetycznie może to oznaczać, iż w związku z uchybieniem dokonanym w okresie ubezpieczenia ubezpieczyciel stanie przed koniecznością spełnienia świadczenia z tytułu umowy ubezpieczenia nawet po 9 latach od wygaśnięcia stosunku ubezpieczenia.

Podsumowując, dla powstania odpowiedzialności odszkodowawczej zakładu ubezpieczeń zasadnicze znaczenie ma zajście zdarzenia szkodę wyrządzającego w okresie odpowiedzialności zakładu. Powstanie lub ujawnienie się szkody już po końcu okresu odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń nie jest istotne dla powstania obowiązku wypłacenia odszkodowania z tytułu umowy ubezpieczenia OC. Stąd też jeżeli można mówić o początku formalnym i materialnym ubezpieczenia, to podobnie można wskazać formalny koniec odpowiedzialności – wraz z wygaśnięciem stosunku ubezpieczenia i materialny koniec – kiedy już roszczenie w związku z daną umową ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej na pewno nie będzie uznane – a więc nawet po dziesięciu latach od końca formalnego odpowiedzialności – w związku z terminami przedawnienia roszczeń z umów ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej.

[39] Odpowiednio art. 442 k.c. oraz art. 819 § 3.

8. Suma gwarancyjna i techniczno-ubezpieczeniowe ograniczenia odpowiedzialności

Podstawowym limitem odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń, z tytułu jakiejkolwiek umowy ubezpieczenia jest suma ubezpieczenia – suma gwarancyjna. Generalnie rzecz biorąc, jest to suma, która określa maksymalną wysokość świadczenia, jakie zakład ubezpieczeń zobowiązuje się spełnić. Pomimo iż szkoda może być wyższa, nadwyżka ta nie zostanie pokryta. Bardzo istotne jest również, iż zwykle suma ta ulega redukcji o każdą wypłaconą kwotę odszkodowania, aż do jej wyczerpania. W takiej sytuacji dopuszczalne jest przywrócenie sumy ubezpieczenia do jej pierwotnej wartości poprzez opłacenie składki uzupełniającej lub w przeciwnym razie umowa ubezpieczenia ulega rozwiązaniu.

Dopuszczalne jest określenie w umowie ubezpieczenia dwóch sum ubezpieczenia:

a) dla jednego zdarzenia,

b) dla wszystkich zdarzeń zaszłych w okresie ubezpieczenia.

Z pierwszą sumą, limitem odpowiedzialności określonym dla jednego zdarzenia, związany jest wspomniany już termin szkody powstałej w wyniku jednego zdarzenia. Istnienie takiej podsumy gwarancyjnej może znacznie ograniczyć realną ochronę ubezpieczeniową, szczególnie gdy kilka szkód będzie rezultatem jednego uchybienia, a w ogólnych warunkach znajdzie się zapis o szkodzie powstałej z jednego zdarzenia.

Ubezpieczający może praktycznie dowolnie określić sumę gwarancyjną, chociaż można tu spotkać się z pewnymi ograniczeniami, szczególnie w przypadku wysokich sum, związanymi chociażby z ograniczeniami prawa ubezpieczeniowego dotyczącymi dopuszczalności akceptacji pojedynczego ryzyka w określonej wysokości[40]. Ponadto w niektórych wypadkach suma gwarancyjna może zostać uzależniona od wielkości prowadzonej działalności – od obrotu wypracowywanego przez ubezpieczonego[41]. Szczególnym tego przypadkiem jest obowiązkowe ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej doradców podatkowych. § 12, ust. 2, rozporządzenia Ministra Finansów w sprawie ogólnych warunków ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej podmiotów wykonujących doradztwo podatkowe za szkody wyrządzone przy wykonywaniu czynności doradztwa podatkowego[42] uzależnia minimalną sumę gwarancyjną od przycho-

[40] Art. 48a, ust 1 ustawy z 28 lipca 1990r. o działalności ubezpieczeniowej, tekst jednolity Dz.U. z 1996 r., nr 11, poz. 62, z późn. zm.

[41] Inną podstawą może być na przykład wartość kosztorysowa obiektów zaprojektowanych przez podmiot prowadzący działalność projektową.

[42] Rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 18 lutego 1997r. w sprawie ogólnych warunków ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej podmiotów wykonujących doradztwo

dów, jakie uzyskał ubezpieczony z tytułu wykonywania czynności doradztwa podatkowego w ostatnich 12 miesiącach przed zawarciem umowy ubezpieczenia lub przed jej przedłużeniem.

Z technicznych ograniczeń odpowiedzialności najczęściej stosowane są:

a) udział własny ubezpieczonego w szkodzie (ustalony jednolicie dla całej szkody lub zmieniający się w zależności od wysokości szkody zgodnie z danymi w ogólnych warunkach przedziałami określony procentowo lub/i kwotowo),

b) franszyza redukcyjna – bezwarunkowa (określana kwotowo lub procentowo),

c) franszyza warunkowa – integralna (określona kwotowo lub procentowo).

Ograniczenia te, w ubezpieczeniach odpowiedzialności cywilnej zawodowej, pełnią taką rolę, jak w innych ubezpieczeniach majątkowych.

9. Dodatkowe świadczenia zakładu ubezpieczeń

Podstawowym świadczeniem zakładu ubezpieczeń z tytułu umowy ubezpieczenia majątkowego jest wypłata odszkodowania za szkodę powstałą wskutek określonego w umowie wypadku. Specyfika ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej decyduje, iż odszkodowanie jest tu płacone za szkody wyrządzone osobom trzecim, za które odpowiedzialność ponosi osoba ubezpieczona. Szkody te zostaną pokryte oczywiście w granicach sumy ubezpieczenia – sumy gwarancyjnej określonej w umowie. Jednakże zakład ubezpieczeń, podobnie jak w innych ubezpieczeniach majątkowych, może oferować tu pewne dodatkowe świadczenia. Spotyka się tu dwa rozwiązania:

1) mogą one być pokrywane niezależnie od sumy ubezpieczenia, nie powodując jej zmniejszenia,

2) zaliczane są one w poczet sumy gwarancyjnej.

Ponadto może zostać ustalony górny limit odpowiedzialności zakładu z tytułu tych dodatkowych świadczeń, określany jako procent szkody lub jako procent sumy gwarancyjnej.

Do takich świadczeń w ubezpieczeniach odpowiedzialności cywilnej zawodowej zalicza się:

a) niezbędne koszty mające na celu zapobieżenie powstaniu i zwiększeniu się szkody,

b) niezbędne koszty obrony sądowej przed roszczeniami osoby trzeciej,

---

podatkowe za szkody wyrządzone przy wykonywaniu czynności doradztwa podatkowego, Dz.U. z 1997r., nr 17, poz. 91.

c) koszty postępowania pojednawczego, prowadzonego w związku ze zgłoszonymi roszczeniami odszkodowawczymi,

d) koszty wynagrodzenia biegłych powołanych w celu ustalenia okoliczności powstania szkody lub rozmiaru szkody,

e) koszty obrony w postępowaniu karnym toczącym się przeciwko ubezpieczonemu, w związku ze zdarzeniem, którego skutki mogą mieć wpływ na powstanie lub rozmiar roszczeń cywilnoprawnych osób poszkodowanych w stosunku do ubezpieczonego.

Cztery ostatnie kategorie kosztów zakład ubezpieczeń poniesie tylko wówczas, gdy wyrazi na nie zgodę lub też zostaną poniesione na jego polecenie.

Powyższe dodatkowe świadczenia, w postaci pokrycia kosztów, przede wszystkim związanych z obroną prawną ubezpieczonego, znacznie rozszerzają świadczoną ochronę ubezpieczeniową, szczególnie gdy nie wchodzą w obręb sumy ubezpieczenia oraz gdy nie jest ustalona w ogólnych warunkach ich górna wysokość.

10. Zasady określania wysokości szkody i odszkodowania

Poprzez umowę ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej zakład ubezpieczeń zobowiązuje się do wypłacenia określonego w niej odszkodowania za szkodę, za którą odpowiedzialność ponosi osoba ubezpieczona. Dodatkowo w związku z art. 8 ust. 4 ustawy o działalności ubezpieczeniowej poszkodowanemu przysługuje takie samo roszczenie o odszkodowanie do zakładu ubezpieczeń, jakie ma on do ubezpieczonego sprawcy szkody. Generalnie można więc przyjąć, iż (nie biorąc pod uwagę różnych wskazanych powyżej umownych ograniczeń odpowiedzialności) szkoda powinna zostać pokryta w takim samym stopniu przez zakład ubezpieczeń, w jakim pokryłby ją sprawca, zgodnie z ponoszoną przez niego odpowiedzialnością[43]. Dla określenia wysokości należnego odszkodowania właściwe wydaje się więc przede wszystkim, określenie wysokości odszkodowania, do jakiego zobowiązany będzie ubezpieczony – na podstawie poniesionej przez poszkodowanego szkody, a następnie zbadanie wszelkich ograniczeń jego wysokości, wynikających z umowy ubezpieczenia. Oczywiście w razie istnienia jakiejkolwiek różnicy miedzy tymi dwoma wielkościami do jej pokrycia będzie obowiązany ubezpieczony.

[43] Jak to słusznie wskazuje J. Woronkiewicz w pracy pod red. Z. Brodeckiego, w związku z zasadą *actio directa* ubezpieczyciel jest tu w takiej samej sytuacji jak jego klient (ubezpieczony od odpowiedzialności cywilnej). **J. Woronkiewicz**, Ogólne warunki ubezpieczenia jako integralna część kontraktu, w: Dobrowolne ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej. Prawo i praktyka, red. **Z. Brodecki**, INFO-TRADE, Gdańsk 1996, s. 28.

Podstawowe zasady określania wysokości szkody i odszkodowania, wyrażone są przede wszystkim w odpowiednich przepisach kodeksu cywilnego oraz dodatkowo w przepisach szczególnych i judykaturze. W skrótowym ujęciu można tu wskazać:

a) zasadę pełnego odszkodowania wyrażoną w art. 361 § 2 k.c.; może ona jednak ulec ograniczeniu na podstawie przepisów ustawy lub umowy;

b) związek przyczynowy, a w szczególności koncepcję adekwatnej przyczynowości – art. 361 § 1 k.c.;

c) obiektywny sposób określania wysokości szkody (polega on na ustaleniu jej wysokości w odniesieniu do konkretnego dobra);

d) dyferencyjny sposób określania wysokości szkody (poprzez zbadanie stanu majątkowego poszkodowanego dla wykrycia różnicy, jaką wywołało zjawisko szkody przed i po jej ujawnieniu się);

e) *ius moderandi*, możliwość ograniczenia wysokości odszkodowania może wynikać z przyznania w tej materii pewnych uprawnień organowi orzekającemu o obowiązku naprawienia szkody[44].

(Przepis art. 440 k.c. znajduje zastosowanie jedynie do odpowiedzialności z tytułu czynów niedozwolonych; a ponadto nie będzie on stosowany w przypadku istnienia ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej sprawcy szkody)[45].

Warto też tu wskazać na możliwość istnienia daleko idących ograniczeń obowiązków odszkodowawczych (co do wysokości szkody, odszkodowania lub sposobów ich określania), a wynikających z treści stosunków zobowiązaniowych łączących poszkodowanego ze sprawcą, które automatycznie będą rzutowały na odpowiedzialność zakładu ubezpieczeń.

Wskazana konstrukcja doznaje jednak swoistych praktycznych ograniczeń. Mianowicie zapisy umów ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej w kwestii określenia wysokości faktycznie poniesionej szkody oraz należnego odszkodowania są wielce ograniczone. Pomijając tu rolę sum gwarancyjnych i techniczno-ubezpieczeniowych ograniczeń odpowiedzialności (mających de facto bardzo istotne znaczenie w obliczeniu wysokości ostatecznego odszkodowania), zapisy umów wskazują jedynie, iż wysokości szkody i odszkodowania będą obliczane na podstawie przedłożonych dokumentów, odszkodowanie zostanie wypłacone po uznaniu roszczenia poszkodowanego, na podstawie zawartej z nim ugody lub prawomocnego wyroku sądu oraz dodatkowo wskazują terminy wypłaty odszkodowań i prawo do odwołania od decyzji zakładu ubezpieczeń.

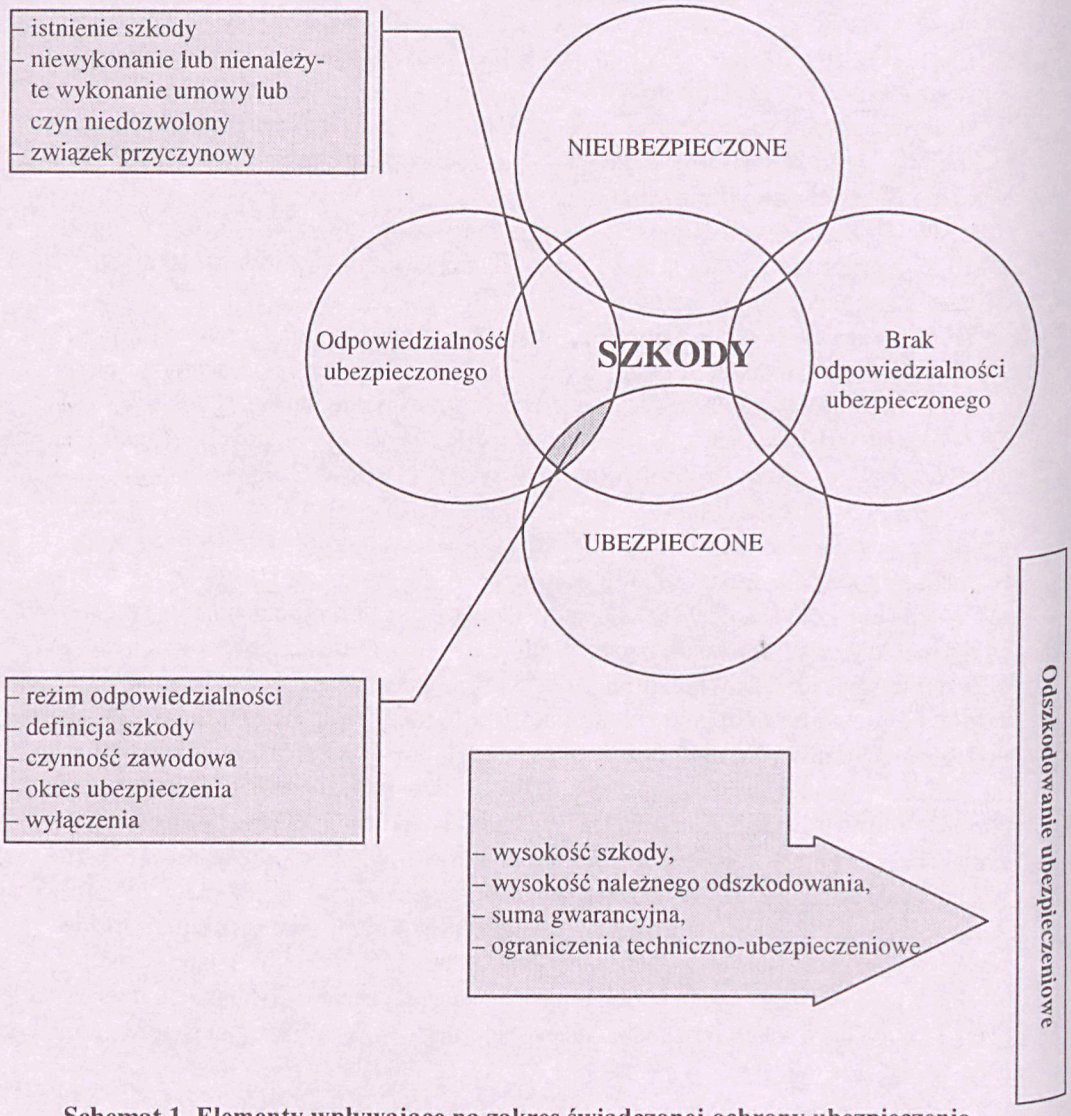
Jak z tego wynika, zostaje tu dopuszczona znaczna uznaniowość zakładu ubezpieczeń, którego do wypłaty odszkodowania w należnej wysokości, a zgodnej ze wskaza-

[44] Więcej na ten temat zob. **Z. Banaszczyk**, Tytuł I, op. cit., s. 637, 638.

[45] Zob. **A. Szpunar**, Odszkodowanie za szkodę majątkową, Szkoda na mieniu i osobie, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1998, s. 103-105.

nymi powyżej zasadami, może ostatecznie zmusić dopiero orzeczenie sądu, a sytuację poszkodowanego należy uznać, z tego też względu, za wielce niekorzystną.

Mimo zatem istnienia obowiązku do ponoszenia odpowiedzialności odszkodowawczej przez zakład ubezpieczeń w zakresie określonym przepisami prawa (pomijając ograniczenia umowne), uzyskanie właściwego (nie zawsze bowiem pełnego) odszkodowania może być wielce utrudnione.

Schemat 1. Elementy wpływające na zakres świadczonej ochrony ubezpieczeniowej ich wpływ na świadczenie ubezpieczeniowe

Źródło: Opracowanie własne

Zakończenie

Reasekuracja dostarcza nam celnego wyrażenia *follow the fortune*, dotyczącego stosunków miedzy cedentem a cesjonariuszem, w przypadku reasekuracji proporcjonalnej. Oznacza ono „wspólność losów" tych dwóch podmiotów lub innymi słowy, że ich interesy układają się zbieżnie, korzyści i straty pokrywają[46]. Parafrazując to wyrażenie, można stwierdzić, że podobna wspólnota losów istnieje w przypadku zakładu ubezpieczeń i ubezpieczonego od odpowiedzialności cywilnej. Zakres odpowiedzialności ubezpieczyciela i wysokość wypłaconego odszkodowania bowiem w dużym stopniu są uzależnione od odpowiedzialności ubezpieczonego. W drugim rzędzie stoją wszystkie zapisy umowy ubezpieczenia, dotyczące wskazanych w niniejszym opracowaniu kwestii.

Ostatecznie więc za niestandardowe podsumowanie niech posłuży powyższy schemat, ukazujący elementy wpływające na ostateczny „kształt" odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń z umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej zawodowej i na wysokość wypłacanego odszkodowania.

INSURANCE AGAINST JOB-RELATED CIVIL LIABILITY

Summary

An exact definition of an insurance company's liability by virtue of insuring against job-related civil liability can undoubtedly be difficult. Above all, this is caused by a great variety of the possible solutions as regards defining the range of this insurance. Additionally, one can indicate other, equally important and frequently neglected, factors influencing the service provided, i.e. determination of the beginning and end of the insurance protection, guarantee sum or guarantee sums, technical limitations of the liability. Finally, from a client's point of view one of the most important elements influencing this liability seem to be the principles of assessing the amount of damage and indemnification.

Only the analysis of all those elements makes it possible to exactly determine the liability incurred by an insurance company when signing a job-related civil liability agreement. This kind of insurance is a necessary instrument enabling a doctor, a tax advisor, a chartered accountant, a property expert, an architect and several others to perform their jobs.

[46] Por. **E. Montalbetti**, Reasekuracja, PWE, Warszawa 1970, s. 95 i 104.